

Doc. dr. sc. Semir HADŽIMUSIĆ

Mr. sc. Kemal NURKIĆ

Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa TK

STANOVNIŠTVO NASELJA MODRAC U PERIODU 1850. - 1910. GODINE

Apstrakt: *Naselje Modrac kod Lukavca je smješteno na sjeveroistočnim padinama brda Tirinovac, na lijevoj obali rijeke Spreče, nasuprot ušća rijeke Jale u Spreču. Ovo naselje se pod imenom “Modriča” prvi put spominje 1519. godine kao dio carskog hasa u nahiji Dolnja Tuzla. U radu su predstavljeni i analizirani detaljni rezultati popisa stanovništva naselja Modrac kojeg je 1266. godine po hidžretskom kalendaru, odnosno 1850/1851. godine po gregorijanskom kalendaru sprovela osmanska uprava u Bosni. Naselje Modrac je popisano u kazi Dolnja Tuzla, administrativno-teritorijalnoj jedinici Zvorničkog sandžaka. Podaci iz deftera donose pregled svih kuća i domaćinstava u naselju, familija, ali isključivo muških lica, sa informacijama o zanimanju i izgledu.*

Na osnovu popisa stanovništva iz perioda austrougarske uprave objašnjen je administrativno-teritorijalni položaj, te demografsko-socijalne karakteristike naselja Modrac 1879., 1885., 1895. i 1910. godine. Analiziranim podacima došlo se i do jasnije slike vjerskog života ovoga naselja. Naime, do 1910. godine u Modracu je živjelo isključivo muslimansko stanovništvo, te je zabilježeno postojanje jednog mekteba, “hodže” i mutevelije. Pored mekteba, stanovnici Modraca su sadržaj vjerskog života upotpunjavali organizovanjem dovišta na rijeci Spreči.

Ključne riječi: *Modrac, Spreča, Lukavac, Dolnja Tuzla, stanovništvo, dovište, mekteb.*

THE POPULATION OF THE SETTLEMENT OF MODRAC IN THE PERIOD 1850-1910.

Abstract: *The settlement of Modrac near Lukavac is located on the northeastern slopes of Tirinovac hill, on the left bank of the river Spreca, opposite the mouth of the river Jala in Spreca. This settlement was mentioned under the name "Modrica" for the first time in 1519 as part of the imperial estate in the Dolnja Tuzla county. The paper presents and analyzes the detailed results of the population census of the settlement of Modrac, which was conducted in 1266 according to the Gregorian calendar, i.e. 1850/1851 according to the Gregorian calendar, carried out by the Ottoman administration in Bosnia. The settlement of Modrac is listed in the Dolnja Tuzla, an administrative-territorial unit of Zvornik. Data provides an overview of all houses and households in the settlement, families, but exclusively male, with information on occupation and appearance.*

Based on the population census from the period of Austro-Hungarian administration, the administrative-territorial position and demographic-social characteristics of the Modrac settlement in 1879, 1885, 1895 and 1910 are explained. The analyzed data also led to a clearer picture of the religious life of this settlement. Namely, until 1910, only Muslim population lived in Modrac, and the existence of one school, "imam" and mutavelija was recorded. In addition to the school, the residents of Modrac supplemented the content of their religious life by organizing a feast on the river Spreca.

Keywords: *Modrac, Spreca, Lukavac, Dolnja Tuzla, population, pray site, school.*

Naselje Modrac je smješteno na sjeveroistočnim padinama brda Tirinovac, na lijevoj (zapadnoj) obali rijeke Spreče, odnosno nasuprot ušća rijeke Jale u Spreču.

Kada je u pitanju etimologija naziva naselja "Modrac", prethodno "Modriča", zabilježeno je predanje da je ime dobilo po modrom kamenu uz rijeku Spreču na području gdje je i nastalo.¹ Također, može se zaključiti da je

¹ Fehim Salihović, *Vremeplov porodice Salihovića i mjesta Modrac*, Lukavac 2005., 27-28.

naziv izveden od riječi „modro“ u značenju plavkasto, u izmaglici, kakva je uobičajena za područja u dolini rijeke Spreče.²

Godine 1519. evidentirano je kao “Selo Modriča”, dio carskog hasa u nahiji Dolnja Tuzla, u kojoj je tada popisano i susjedno naselje Bokavići.³ Na početku osmanske uprave to je jedno manje naselje koje je do sredine 16. stoljeća imalo 8 kuća. U defterskom popisu iz 1533. godine prihod sela je iznosio 352 akče, a 1548. godine ukupni prihodi su 743 akče. Međutim, usljed napuštanja naselja prihodi su bili u padu, te je zabilježeno da su 1600. godine iznosili 200 akči. U popisu iz 1600. godine stoji: „*Stanovništvo spomenutog sela je svo pobjeglo, pa je Osman, emin carskog hasa, koji je izvan sela, primio to selo na 200 akči, što će svake godine plaćati carskom kulu prilikom kupljenja džizije...*“.⁴ Da se naselje Modrac dugo nije oporavilo zaključuje se i na osnovu deftera tuzlanskog kadiluka iz 1750 i 1755. godine, kada isto nije evidentirano.⁵

Na starost naselja ukazuju i određeni toponimi kao što su: *Kujavić, Dovište, Selište, Karaula, Malatinka* i drugi. U predjelu lokaliteta “Kujavić”, pri vrhu Tirinovca nalazi se staro mezarje, dok posebnu pažnju privlači kompleks zemljišta nazvan “Karaula”, koji se nalazi između Modraca i Tabaka, na starom putu koji je išao iz Dolnje Tuzle ka Puračiću.⁶

Također, treba istaći da se naselje Modrac nalazilo između dva dovišta, jednog na brdu Tirinovac i drugog na rijeci Spreči u Modracu.⁷

² Od ove riječi izvedeni su brojni toponimi širom Bosne i Hercegovine., Tumačenje mr. sc. Rusmira Djedovića dato autorima rada., Tuzla, februar 2024.

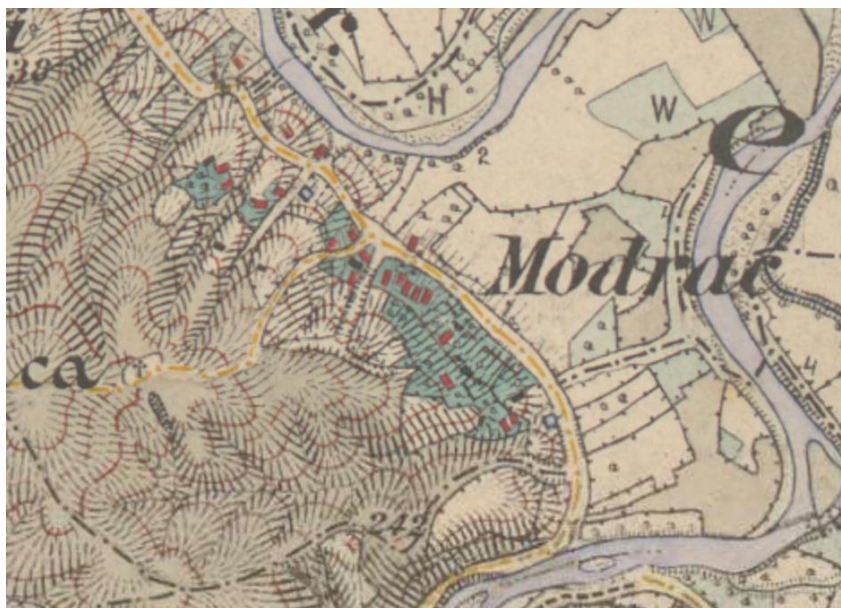
³ Adem Handžić, “Dva prva popisa Zvorničkog sandžaka iz 1519. i 1533. godine”, ANUBiH i SANU, *građa*, knjiga XVI, Odjeljenje društvenih nauka, knjiga 22, Sarajevo 1986., 28.

⁴ Adem Handžić, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku*, Sarajevo 1975., 314.; Edin Mutapčić, Almir Mutapčić, „Područje današnje općine Lukavac u XV i XVI stoljeću“ u: zbornik radova: *Kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe općine Lukavac*, Lukavac 2016., 153-154.

⁵ Šaban Hodžić, „Stari turski dokumenti sa Tuzlanskog područja“, *Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne*, knjiga I, Zavičajni muzej u Tuzli, Sarajevo 1957., 53-55, 67-70.

⁶ Arhiva Zavoda za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona (dalje: AZ), Dokumentacija Baština Lukavac (DB-L), *Katastarski planovi za K.O. Puračić, 1882-1885. godina*.

⁷ Opširnije u: Semir Hadžimusić, „Dovište na Tirinovcu kod Prokosovića, općina Lukavac“, *Gračanički glasnik*, br. 42., Gračanica 2016., 149-156.

Prilog 1. Naselje Modrac na topografskoj karti oko 1885. godine⁸

ADMINISTRATIVNO-TERITORIJALNI POLOŽAJ NASELJA MODRAC 1850-1910. GODINE

Na popisu stanovništva kojeg je 1266. godine po hidžretskom kalendaru, odnosno 1850/1851. godine po gregorijanskom kalendaru sprovela osmanska uprava u Bosni područje sjeveroistočne Bosne popisano je u okviru Zvorničkog sandžaka koji se sastojao od nekoliko manjih administrativnih cjelina – kaze (nastale od ranijih kadiluka). Zvornički sandžak je tada popisano u više posebnih popisnih deftera (knjiga), a područje Lukavca je popisano u okviru kaze Dolnja Tuzla (29 naselja) i kaze Maglaj (11 naselja). Evidentirano je samo muško stanovništvo, a podaci su dati odvojeno za muslimane i nemuslimane. Naselje Modrac je popisano u okviru kaze Dolnja Tuzla.⁹

⁸ <https://maps.arcanum.com/en/map/europe-19century-secondsurvey/?layers=158%2C164&bbox=103342.86224155826%2C5632950.967508355%2C2374439.846650715%2C6519620.495616401> (pristupljeno 12.01.2024.)

⁹ *Başbakanlık Osmanlı Arşivi*, Državni arhiv Predsjedništva Republike Turske. Osmanski arhiv, Istanbul (BOA), *Nüfus Defterleri* (NFS_d - Popisni defteri stanovništva), NFS_d 05946, NFS_d-05948, NFS_d-05941. Semir Hadžimusić, *Lukavac na razmeđu 19. i 20. stoljeća. Demografske i socijalne prilike*, Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, Tuzla 2023., 29.

U periodu Austrougarske uprave Bosnom i Hercegovinom zadržan je sličan administrativno-teritorijalni ustroj. Na popisu stanovništva 1879. godine naselje Modrac je evidentirano kao dio kotara Dolnja Tuzla (zajedno sa još 18 općina/džemata i 21 naseljem lukavačkog područja¹⁰), u okrugu Zvornik sa sjedištem u Dolnjoj Tuzli.¹¹

Na području Lukavca 1885. godine je bilo organizovano deset općina, odnosno džemata sa ukupno 41 naseljem. Kotaru Dolnja Tuzla pripadalo je 8 općina sa 29 naselja. U okviru seoske općine Maglaj, kotara Maglaj se nalazilo 9 naselja s lukavačkog područja, a u sastavu kotara Gračanica su bila dva (Krtova i Sižje). Naselje Modrac je pripadalo općini Puračić, kotaru i okrugu Dolnja Tuzla.¹²

Godine 1895., naselja lukavačkog područja su popisana u tri kotara: Dolnja Tuzla (31 naselje), Gračanica (2 naselja) i Maglaj (8 naselja). Modrac je zadržao svoj administrativno-teritorijalni položaj u okviru seoske općine¹³ i džemata Puračić u kojem se nalazio zajedno sa Prokosovićima, Devetakom i Puračićem.¹⁴

Na popisu stanovništva u Bosni i Hercegovini 1910. godine na području Lukavca je evidentirano 50 naseljenih mjesta, koja su bila podijeljena u četiri kotara: Gradski i industrijalni kotar Tuzla (1 - Lukavac), Seoski kotar Tuzla (36), Gračanica (2), Maglaj (11). Naselje Modrac je i tada zajedno sa naseljima Devetak, Prokosovići¹⁵ i Puračić, ostalo dio seoske općine Puračić, odnosno seoskog kotara Tuzla.¹⁶ Modracu obližnje naselje Bokavići u periodu 1885-

¹⁰ Tri „lukavačke“ općine/džemata sa 12 naselja pripadala su kotaru Maglaj.

¹¹ *Glavni pregled političkoga razdielenja Bosne i Hercegovine, Polag popisa od 16. lipnja 1879.*, Sarajevo 1879., 81-83; 92.

¹² *Štatistika mjesta i žiteljstva Bosne i Hercegovine po popisu naroda od 1. maja 1885.*, Zemaljska štamparija, Sarajevo 1886., 120-127; 136-137; 146-151.

¹³ Seoska općina Puračić je 1895. godine obuhvatala 8 džemata: *Banović, Dobošnica, Gnojnica, Miričina, Poljice, Puračić, Ribnica i Turija.*, S. Hadžimusić, *Lukavac na razmeđu 19. i 20. stoljeća.*, 98.

¹⁴ *Glavni rezultati Popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 22. aprila 1895 sa podacima o teritorijalnom razdjeljenju, javnim zavodima i rudnim vrelima.*, Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo 1896., 280-297; 318-321; 336-343.

¹⁵ O naselju Prokosovići opširnije u: Semir Hadžimusić, „*Naselje Prokosovići u periodu 1850.-1910. godine*“, *Baština sjeveroistočne Bosne*, br. 13., Tuzla 2021., 73-93.

¹⁶ *Rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 10. oktobra 1910. godine.*, Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo 1912., 124-125.

1910. godine bilo je sjedištem seoske općine Bokavić, kojoj su pripadala naselja Poljana (katolička i turska) i Ševar.¹⁷

STANOVNIŠTVO NASELJA MODRAC 1850/1851. GODINE

Na popisu stanovništva Bosanskog ejaleta kojeg je 1266. godine po hidžri, odnosno 1850/1851. godine po gregorijanskom kalendaru, organizovala osmanska uprava naselje Modrac, zajedno sa susjednim naseljima, popisano je u defteru muslimana kaze Dolnja Tuzla. Popisivano je isključivo muško stanovništvo, te je tada naselje brojalo svega devetnaest kuća sa 68 muških stanovnika.¹⁸ U nastavku je dat detaljan pregled popisanih kuća i stanovnika Modraca:

Kuća 1.

1. **Bašić** Omer, sin Osmana; poljoprivrednik, visokog rasta i crne brade; Rođen 1821. godine;
2. Njegov sin, Emin, sin Omera; Rođen 1846. godine;
3. Njegov sin, Rešid, sin Omera; Rođen 1849. godine;

Kuća 2.

1. **Salihović**¹⁹ Ibrahim, sin Omera; poljoprivrednik, srednjeg rasta i smeđih brkova; Rođen 1811. godine;
2. Njegov sin, Ibrahim, sin Ibrahima; srednjeg rasta i crnih brkova; Rođen 1828. godine;
3. Njegov sin, Osman, sin Ibrahima; Rođen 1833. godine;

¹⁷ Isto., 120-121.

¹⁸ BOA, NFS_d 05946, str. 349-355.

¹⁹ O porijeklu familije Salihović zabilježena je predaja u kojoj se navodi da su dva brata Salih i Bego, izbjegli iz Pešte krajem 17. stoljeća, te da se Salih naselio u Modrac, a Bego u Priluk. Shodno istom predanju po Salihu je nazvana familija Salihovići, dok su potomci Bege uzeli prezime Peštalić. O tome piše Fehim Salihović u knjizi „*Vremeplov familije Salihovića i mjesta Modrac*“, koji međutim ne navodi da su se Peštalići naselili i u Modrac, a što pokazuju podaci popisa stanovništva iz 1850. godine kada je u Modracu popisana jedna kuća Salihovića, a čak tri kuće Peštalića. Također, upitno je da se naseljavanje Salihovića i Peštalića desilo prije kraja 18. stoljeća., op. aut.

4. Njegov sin, Beć(k)ir, sin Ibrahima; Rođen 1836. godine;
5. Njegov unuk, Salih, sin Ibrahima; Rođen 1850. godine;

Kuća 3.

1. **Mevluškić?** Mehmed, sin Ahmeda; poljoprivrednik, srednjeg rasta i smeđih brkova; Rođen 1821. godine;
2. Njegov sin, Salih, sin Mehmeda; Rođen 1846. godine;
3. Mustafa, sin Ibrahima; Rođen 1843. godine;

Kuća 4.

1. **Peštalić** Abdulah, sin Halila; poljoprivrednik, srednjeg rasta i sijede brade; Rođen 1801. godine;
2. Njegov bratić, Ibrahim, sin Sinana; visokog rasta i crne brade; Rođen 1821. godine;
3. Bratićev sin, Ibrahim, sin Ibrahima; Rođen 1838. godine;
4. Bratićev sin, Omer, sin Ibrahima; Rođen 1847. godine;
5. Bratićev sin, Osman, sin Ibrahima; Rođen 1849. godine;
6. Njegov bratić, Murat, sin Sinana; srednjeg rasta i svijetlih brkova; Rođen 1829. godine;

Kuća 5.

1. **Ćosić** Halil, sin Omera; poljoprivrednik, srednjeg rasta i bijele brade; Rođen 1801. godine;
2. Njegov sin, Beć(k)ir, sin Halila; srednjeg rasta i svijetlih brkova; Rođen 1829. godine;
3. Njegov sin, Alija, sin Halila; malodoban, rođen 1838. godine;
4. Njegov unuk, Aziz, sin Beć(k)ira; Rođen 1850. godine;
5. Njegov brat, Hasan, sin Omera; srednjeg rasta i rijetko-bijele brade; Rođen 1806. godine;
6. Njegov bratić, Ibrahim, sin Hasana; malodoban, rođen 1840. godine;

Kuća 6.

1. **Ćosić** Omer, sin Osmana; poljoprivrednik, srednjeg rasta i žutih brkova; Rođen 1826. godine;

2. Njegov sin, Osman, sin Omera; Rođen 1843. godine;
3. Njegov sin, Ibrahim, sin Omera; Rođen 1845. godine;
4. Njegov sin, Hašim, sin Omera; Rođen 1847. godine;
5. Njegov sin, Omer, sin Omera; Rođen 1850. godine;
6. Njegov brat, Mehmed, sin Osmana; srednjeg rasta i svijetlih brkova; Rođen 1829. godine;
7. Njegov brat, Jusuf, sin Osmana; malodoban; Rođen 1837. godine;

Kuća 7.

1. **Ćosić** Ibrahim, sin Osmana; poljoprivrednik, srednjeg rasta i svijetlih brkova; Rođen 1829. godine;
2. Njegov sin, Osman, sin Ibrahima; Rođen 1850. godine;

Kuća 8.

1. **Ćosić** Husejn, sin Osmana; poljoprivrednik, srednjeg rasta i svijetlih brkova; Rođen 1829. godine;

Kuća 9.

1. **Deren(t)ić** Mehmed, sin Mehmeda; poljoprivrednik, srednjeg rasta i žutih brkova; Rođen 1821. godine;
2. Njegov sin, Husejn, sin Mehmeda; malodoban; Rođen 1835. godine;
3. Njegov sin, Osman, sin Mehmeda; Rođen 1848. godine;

Kuća 10.

1. **Mevluškić?** Kahriman, sin Mehmeda; poljoprivrednik, srednjeg rasta i sijede brade; Rođen 1811. godine;
2. Njegov šurjak, Deren(t)ić Ahmed, sin Ibrahima; Rođen 1825. godine;
3. Njegov amidža, hadži Osman, sin Junusa; srednjeg rasta; Rođen 1811. godine;

Kuća 11.

1. **Pihić** (Pirić?) Nuhan, sin Osmana; poljoprivrednik, srednjeg rasta i smeđih brkova; Rođen 1825. godine;

Kuća 12.

1. **Peštalić** Omer, sin Ibrahima; poljoprivrednik, visokog rasta i sijede brade; Rođen 1806. godine;
2. Njegov sin, Osman, sin Omera; srednjeg rasta i crnih brkova; Rođen 1829. godine;
3. Njegov sin, Omer, sin Omera; malodoban; Rođen 1834. godine;

Kuća 13.

1. **Peštalić** Halil, sin Ibrahima; poljoprivrednik, srednjeg rasta i sijede brade; Rođen 1805. godine;
2. Njegov sin, Ibrahim, sin Halila; visokog rasta i smeđih brkova; Rođen 1823. godine;
3. Njegov sin, Osman, sin Halila; srednjeg rasta i smeđih brkova; Rođen 1826. godine;
4. Njegov sin, Ahmed, sin Halila; visokog rasta i svijetlih brkova; Rođen 1829. godine;
5. Njegov sin, Mehmed, sin Halila; srednjeg rasta i svijetlih brkova; Rođen 1830. godine;²⁰
6. Njegov sin, Salih, sin Halila; malodoban, rođen 1838. godine;
7. Njegov unuk, Alija, sin Osmana; Rođen 1848. godine;
8. Njegov unuk, Mustafa, sin Ibrahima; Rođen 1841. godine;
9. Njegov unuk, Mehmed, sin Ibrahima; Rođen 1846. godine;
10. Njegov unuk, Mustafa, sin Ibrahima, Rođen 1848. godine;²¹
11. Njegov unuk, Mehmed, sin Osmana; Rođen 1847. godine;

Kuća 14.

1. **Bašić** Osman, sin Osmana; poljoprivrednik, srednjeg rasta i svijetlih brkova; Rođen 1834. godine;

²⁰ BOA, NFS_d 05946, str. 349-355., U napomeni upisano da je vojni redif.

²¹ Popisivač je u originalu dva puta pisao isto ime djeteta i oca. Dodatnim istraživanjem možda bi se moglo ustanoviti da li je greška popisivača, što je sasvim moguće, ili zaista oba sina nose ista imena.

Kuća 15.

1. **Bašić** Omer, sin Husejna; poljoprivrednik, srednjeg rasta i smeđih brkova; Rođen 1825. godine;

Kuća 16.

1. **Karić** Mustafa, sin Omera; poljoprivrednik, srednjeg rasta i smeđih brkova; Rođen 1826. godine;
2. Njegov brat, Osman, sin Omera; srednjeg rasta i svijetlih brkova; Rođen 1829. godine;

Kuća 17.

1. **Tabaković** Ibrahim, sin Ibrahima; poljoprivrednik, srednjeg rasta i žutih brkova; Rođen 1821. godine;

Kuća 18.

1. **Karić** Alija, sin Omera; poljoprivrednik, srednjeg rasta i smeđih brkova; Rođen 1821. godine;
2. Njegov sin, Omer, sin Alije; Rođen 1847. godine;
3. Njegov sin, Ahmed, sin Alije; Rođen 1849. godine;

Kuća 19.

1. **Deren(t)ić** Jusuf, sin Ibrahima; poljoprivrednik, srednjeg rasta i žutih brkova; Rođen 1806. godine;
2. Njegov sin, Omer, sin Jusufa; visokog rasta i svijetlih brkova; Rođen 1829. godine;
3. Njegov sin, Sulejman, sin Jusufa; Rođen 1833. godine;
4. Njegov sin, Ibrahim, sin Jusuf; malodoban, rođen 1836. godine;
5. Njegov sin, Jusuf, sin Jusufa; malodoban; Rođen 1839. godine;
6. Njegov sin, Mustafa, sin Jusufa; Rođen 1845. godine.

Analizirajući podatke popisnog deftera iz 1850/1851. godine ustanovljeno je da je Modrac bilo jedno od manjih naselja lukavačkog kraja u kazi Dolnja Tuzla, te imalo svega 19 kuća sa 68 muških stanovnika. Manje evidentiranih kuća i stanovnika od Modraca imali su Brijesnica Gornja (18), Bokavići i Stupari (po 16), Vasiljevci (13), te Berkovica (12 kuća). U isto vrijeme najveća naselja su Lukavac sa 145 kuća i 435 stanovnika, Puračić sa 131 kućom i 454 stanovnika, te Poljice sa 124 kuće i 449 stanovnika.

Broj muških članova domaćinstava u Modracu kretao se od jednog do jedanaest članova, a svi popisani stanovnici bili su muslimani. Radilo se o stanovništvu ispod pedeset godina starosti gdje su najstariji članovi domaćinstva rođeni 1801. godine (Peštalić Abdulah, sin Halila i Ćosić Halil, sin Omera).

Kada su u pitanju familije najviše je bilo one prezimena Ćosić (4 kuće), zatim Bašić (3 kuće) i Peštalić (3 kuće). Glavno zanimanje stanovništva bila je poljoprivreda, s tim da je jedan stanovnik Peštalić (Halil) Mehmed bio u vojnoj službi.

DEMOGRAFSKA I SOCIJALNA OBILJEŽJA STANOVNIŠTVA NASELJA MODRAC 1879-1910. GODINE

Prvi popis stanovništva koji je Austrougarska uprava provela u Bosni i Hercegovini je popis od 16. juna 1879. godine. U Bosni i Hercegovini je tada živjelo 1.158.440 stanovnika. U okrugu Zvornik sa sjedištem u Dolnjoj Tuzli bilo je 268.520 stanovnika, od čega 122.411 muslimana, 115.257 pravoslavaca, 30.312 katolika, 365 jevreja i 175 pripadnika drugih vjeroispovijesti.²²

Većina naselja lukavačkog kraja pripadala je kotaru Dolnja Tuzla, a manji dio kotaru sa sjedištem u Maglaju. Najveća naselja bila su Puračić (170 kuća sa 745 stanovnika), Lukavac Turski (165 kuća sa 906 stanovnika) i Poljice (156 kuća 780 stanovnika).²³

²² *Štatistika mjesta i žiteljstva Bosne i Hercegovine po popisu naroda od 1. maja 1885*, Zemaljska štamparija, Sarajevo 1886., 4.

²³ Semir Hadžimusić, *Lukavac na razmeđu 19. i 20. stoljeća. Demografske i socijalne prilike*, Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, Tuzla 2023., 60.

Tabela 1. Stanovništvo Modraca 1879. godine²⁴						
Općina/ džemat	Naselje/ mjesto	Kuća	Stanova	Muških	Ženskih	Ukupno
Modrac	Modrac	21	21	63	45	108
Lukavac Ukupno		1.901	1.933	5.679	5.149	10.828

Dakle, u periodu od 1850. do 1879. godine naselje Modrac nije zabilježilo urbani i demografski razvoj. Samo su podignute dvije nove kuće, dok je broj muških stanovnika bio manji za pet lica. Prema popisu iz 1879. godine prvi put je dobijen podatak za ženska lica što je rezultiralo potpunijom demografskom slikom ovog i drugih bosanskohercegovačkih naselja.

Drugi popis stanovništva u Bosni i Hercegovini kao dijelu Austrougarske monarhije izvršen je 1. maja 1885. godine. Bosna i Hercegovina je shodno rezultatima ovog popisa imala 1.336.091 stanovnika. Na području Okruga Dolnja Tuzla popisano je 313.746 stanovnika: 141.218 muslimana, 132.730 pravoslavaca, 38.590 katolika, 1.051 jevreja, 157 drugih.²⁵

Naselje Modrac je popisano kao dio općine i džemata Puračić, zajedno sa Devetakom, Prokosovićima i Puračićem. Razvoj naselja je i dalje tekao sporo sa svega tri evidentirane nove kuće, dok je broj stanovnika imao značajniji rast.

Tabela 2. Stanovništvo Modraca 1885. godine²⁶						
Općina/ džemat	Naselje/ mjesto	Kuća	Stanova	Muških	Ženskih	Ukupno
Puračić	Modrac	24	28	82	67	149
Lukavac, ukupno		2.769	2.806	8.331	7.470	15.801

Svi popisani stanovnici Modraca bili su islamske vjeroispovijesti. Što se tiče socijalne karte i dalje je dominiralo poljoprivredno stanovništvo, a evidentirano je 38 težaka i 4 pomoćna radnika (nadničari, sluge).

²⁴ *Glavni pregled političkoga razdielenja Bosne i Hercegovine, Polag popisa od 16. lipnja 1879.*, Sarajevo 1879., 81-83; 92.

²⁵ *Statistika mjesta i žiteljstva Bosne i Hercegovine po popisu naroda od 1. maja 1885.*, Zemaljska štamparija, Sarajevo 1886.

²⁶ *Isto.*, 126-127.

Treći popis stanovništva u Bosni i Hercegovini u periodu Austrougarske uprave izvršen je 22. aprila 1895. godine. U Bosni i Hercegovini je u 238.059 kuća živjelo 1.568.092 stanovnika, odnosno 6,59 stanovnika na jednu kuću. U Okrugu Donja Tuzla u 59.331 kuća živjelo je 358.990 stanovnika, odnosno 6,05 stanovnika na jednu kuću.²⁷

Tabela 3. Stanovništvo Modraca 1895. godine²⁸

Općina/ džemat	Naselje/ mjesto	Kuća	Stanova	Muških	Ženskih	Ukupno
Puračić	Modrac	31	28	87	71	158
Lukavac, ukupno		3.233	3.143	9.443	8.129	17.572

Stanovništvo Modraca se 1895. godine isključivo bavilo se poljoprivredom, a socijalna karta je izgledala ovako: 152 slobodna seljaka, 3 kmeta i 3 ostali.

Kada je u pitanju religijska pripadnost, svi stanovnici Modraca su se izjašnjavali kao muslimani, a evidentirano je i postojanje jednog mekteba. Vjersku pouku u navedenom mektebu predvodio je "hodža" Bego Ćosić, koji je "učio" u Puračiću. Početkom 20. stoljeća brigu o mektebu vršio je mutevelija Halil Salihović.²⁹ Osim rada mekteba, vjerski život u Modracu bio je obogaćen održavanjem dove na obližnjem brdu Tirinovcu, a posebno na dovištu kod stare vodenice, na obali rijeke Spreče. Dova se održavala posljednjeg utorka mjeseca maja, a tradicija ovog dovišta ima korijene u osmanskom periodu.³⁰

Četvrti popis stanovništva u Bosni i Hercegovini u periodu Austrougarske uprave obavljen je 10. oktobra 1910. godine, kada je u 289.690 kuća živjelo 1.898.044 stanovnika. U Okrugu Tuzlanskom u 71.108 kuća bilo je prisutno 425.496 stanovnika.³¹ Na području Lukavca 1910. godine je popisano 21.451

²⁷ Isto., 44.

²⁸ *Glavni rezultati Popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 22. aprila 1895. sa podacima o teritorijalnom razdjeljenju, javnim zavodima i rudnim vrelima*, Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo 1896., 294-295.

²⁹ Isto., 294-295., *Samostalni vakufi*, Štamparija „Naroda“, Sarajevo 1913.

³⁰ Hifzija Suljkić, „Dova na Modracu“, *Sabah. List kulturnog društva Bošnjaka "Preporod" Lukavac*, god. V., br. 50-51., Lukavac, 26. juni 1997., 10; S. Hadžimusić, „Dovište na Tirinovcu kod Prokosovića, općina Lukavac“, 153; S. Hadžimusić, *Lukavac na razmeđu 19. i 20. stoljeća*, 50.

³¹ *Rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 10. oktobra 1910. godine*, Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo 1912., 58.

stanovnika što je u odnosu na prethodni popis iz 1895. godine više za 3.879 stanovnika.³² Kako je izgledala demografska slika naselja Modrac 1910. godine saznaje se iz tabele 4.

Općina/ džemat	Naselje/ mjesto	Kuća	Stanova	Muških	Ženskih	Ukupno
Puračić	Modrac	36	36	115	121	236
Lukavac, ukupno		3.813	3.841	11.502	9.949	21.451

Naselje Modrac je u odnosu na 1895. godinu bilo bogatije za svega pet kuća. U istom periodu, stanovništvo Modraca je imalo izraženiju tendenciju rasta, što se posebno odnosilo na žensku populaciju. Prvi put su osim muslimanskog stanovništva (229) u ovom naselju evidentirani i pravoslavci (7).

U pogledu glavnog zanimanja, stanovništvo Modraca kroz cijeli posmatrani period, pa tako i 1910. godine je dominantno agrarno. Ukupno 222 lica su se bavila poljoprivredom, od toga: 15 zemljoposjednika sa kmetovima, 192 slobodna seljaka, 4 kmeta, 11 *ino u poljoprivredi zaposleno stanovništvo*. Van poljoprivrede je bilo samo 14 lica.³⁴

Demografsko-socijalna slika naselja upotpunjena je i sa podacima o stočnom fondu, čiji je popis u Bosni i Hercegovini prvi put proveden 1910. godine. Shodno tome, u Modracu je evidentirano 30 posjednika stoke sa ukupno 10 konja, 163 goveda, 4 koze, 39 ovaca, 20 svinja, 8 guski, 18 patki, 175 kokoši, 34 pure, 13 košnica i 2 posjednika košnica.³⁵

³² *Isto.*, 80-83; 98-104; 120-127.

³³ *Isto.*, 124-125.

³⁴ *Rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 10. oktobra 1910. godine. Žiteljstvo po agrarnom zvanju.*, Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo 1912., 456.

³⁵ *Rezultati popisa stoke u Bosni i Hercegovini od 1910. godine*, Sarajevo 1912., 62.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Iako ima dug kontinuitet postojanja, Modrac je 1850. godine imao svega 19 kuća i 68 stanovnika, te je bilo jedno od manjih naselja u kazi Dolnja Tuzla. Posmatrajući lukavačko područje, manje evidentiranih kuća i stanovnika od Modraca imali su Brijesnica Gornja (18), Bokavići i Stupari (po 16), Vasiljevci (13), te Berkovica (12 kuća). U isto vrijeme najveća naselja su Lukavac sa 145 kuća i 435 stanovnika, Puračić sa 131 kućom i 454 stanovnika, te Poljice sa 124 kuće i 449 stanovnika. Broj muških članova domaćinstava u Modracu kretao se od jednog do jedanaest članova, a svi popisani stanovnici bili su muslimani. Kada su u pitanju familije najviše je bilo one prezimena Ćosić (4 kuće), zatim Bašić (3 kuće) i Peštalić (3 kuće).

Trend relativno sporog razvoja i širenja naselja, i postepenog porasta broja stanovnika zadržao se u Modracu tokom austrougarske uprave Bosnom i Hercegovinom. Godine 1879. u ovom naselju je evidentirana 21 kuća sa 108 stanovnika (prvi put popisana ženska lica), 1885 - 24 kuće, 1895. - 31 kuća. Na popisu stanovništva iz 1910. godine naselje Modrac se nalazilo u sastavu seoske općine i džemata Puračić, seoskog kotara Tuzla, i imalo je 36 kuća sa 236 stanovnika.

Sve do 1910. godine u Modracu je živjelo isključivo stanovništvo islamske vjeroispovijesti, dok je na popisu stanovništva navedene godine evidentirano sedam stanovnika pravoslavne vjeroispovijesti. Iako je agrarno stanovništvo bilo dominantno, promjene u konfesionalnoj i socijalnoj strukturi stanovništva moguće je dovesti u vezu s intenzivnijom urbanizacijom i naseljavanjem obližnjeg gradskog područja Lukavca nakon početka rada Prve bosanske tvornice amonijačne sode 1893. godine.

Treba istaći da je Modrac, kao relativno malo naselje, imalo izrazito sadržajan vjerski život te je bilo mjesto okupljanja (održavanje dovišta) za stanovništvo islamske vjeroispovijesti ovog, ali i obližnjih naselja.

SUMMARY

Although it has a long continuity of existence, Modrac had only 19 houses and 68 inhabitants in 1850, and was one of the smaller settlements in Dolnja Tuzla. Looking at the Lukavac area, Brijesnica Gornja (18), Bokavici and Stupari (16 each), Vasiljevci (13), and Berkovica (12 houses) had fewer recorded houses and inhabitants than Modrac. At the same time, the largest settlements

are Lukavac with 145 houses and 435 inhabitants, Puracic with 131 houses and 454 inhabitants, and Poljice with 124 houses and 449 inhabitants. The number of male household members in Modrac ranged from one to eleven members, and all the enumerated residents were Muslims. When it comes to families, there were the most surnames Cosic (4 houses), then Basic (3 houses) and Pestalic (3 houses).

The trend of relatively slow development and expansion of settlements, and a gradual increase in the number of inhabitants, was maintained in Modrac during the Austro-Hungarian administration of Bosnia and Herzegovina. In 1879, 21 houses with 108 inhabitants were recorded in this settlement (for the first time female persons were enumerated), in 1885 - 24 houses, in 1895 - 31 houses. In the 1910 population census, the Modrac settlement was part of the rural municipality and Puracic congregation, Tuzla rural district, and had 36 houses with 236 inhabitants.

Up until 1910, Modrac was inhabited exclusively by the population of the Islamic religion, while seven inhabitants of the Orthodox religion were recorded in the population census of that year. Although the agrarian population was dominant, changes in the confessional and social structure of the population can be linked to more intensive urbanization and settlement of the nearby Lukavac city area after the First Bosnian Ammonia Soda Factory began operating in 1893.

It should be pointed out that Modrac, as a relatively small settlement, had a very meaningful religious life and was a gathering place (maintenance of prayer sites) for the population of the Islamic religion of this and nearby settlements.

IZVORI I LITERATURA

Neobjavljeni izvori:

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Državni arhiv Predsjedništva Republike Turske. Osmanski arhiv, Istanbul (BOA);

- *Nüfus Defterleri* / Popisni defteri stanovništva (NFS_d):

NFS_d 05946, NFS_d-05948, NFS_d-05941 (prijevod: Kemal Nurkić)

Arhiva Zavoda za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona (AZ);

- Dokumentacija Baština Lukavac (DB-L).

Objavljeni izvori:

- *Glavni pregled političkoga razdielenja Bosne i Hercegovine, Polag popisa od 16. lipnja 1879.*, Sarajevo 1879;
- *Štastitika mjesta i žiteljstva Bosne i Hercegovine po popisu naroda od 1. maja 1885*, Zemaljska štamparija, Sarajevo 1886;
- *Glavni rezultati Popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 22. aprila 1895 sa podacima o teritorijalnom razdjeljenju, javnim zavodima i rudnim vrelima*, Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo 1896;
- *Rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 10. oktobra 1910. godine*, Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo 1912;
- *Rezultati popisa žiteljstva u Bosni i Hercegovini od 10. oktobra 1910. godine. Žiteljstvo po agrarnom zvanju.*, Zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu, Sarajevo 1912;
- *Rezultati popisa stoke u Bosni i Hercegovini od 1910. godine*, Sarajevo 1912;
- *Samostalni vakufi*, Štamparija „Naroda“, Sarajevo 1913.

LITERATURA

- Hadžimusić Semir, *Lukavac na razmeđu 19. i 20. stoljeća. Demografske i socijalne prilike*, Zavod za zaštitu i korištenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Tuzlanskog kantona, Tuzla 2023;
- Hadžimusić Semir, „Dovište na Tirinovcu kod Prokosovića, općina Lukavac“, *Gračanički glasnik*, br. 42., Gračanica 2016., 149-156;
- Hadžimusić Semir, „Naselje Prokosovići u periodu 1850.-1910; godine“, *Baština sjeveroistočne Bosne*, br. 13., Tuzla 2021., 73-93;
- Handžić Adem, “Dva prva popisa Zvorničkog sandžaka iz 1519. i 1533. godine”, ANUBiH i SANU, *građa*, knjiga XVI, Odjeljenje društvenih nauka, knjiga 22, Sarajevo 1986;
- Handžić Adem, *Tuzla i njena okolina u XVI vijeku*, Sarajevo 1975;
- Hodžić Šaban, „Stari turski dokumenti sa Tuzlanskog područja“, *Članci i građa za kulturnu istoriju istočne Bosne*, knjiga I, Zavičajni muzej u Tuzli, Sarajevo 1957;
- Mutapčić Edin, Mutapčić Almir, „Područje današnje općine Lukavac u XV i XVI stoljeću“ u: zbornik radova: *Kulturno-historijsko i prirodno naslijeđe općine Lukavac*, Lukavac 2016;

- Salihović Fehim, *Vremeplov porodice Salihovića i mjesta Modrac*, Lukavac 2005;
- Suljkić Hifzija, „Dova na Modracu“, *Sabah. List kulturnog društva Bošnjaka "Preporod" Lukavac*, god. V, br. 50-51., Lukavac, 26. juni 1997.

Internet:

Europe in the XIX. century | Arcanum Maps (pristupljeno 12.01.2024.)

<https://maps.arcanum.com/en/map/europe-19century-secondsurvey/?layers=158%2C164&bbox=103342.86224155826%2C5632950.967508355%2C2374439.846650715%2C6519620.495616401>